

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Συνδρομή ἑτήσια: Ἐν Ἑλλάδι, φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. Ἐκτός. ἔτους καὶ εἰνε ἑτήσιαι. — Γραφεῖον Διδυμ. Ἐπὶ τῆς λέωφ. Πανεπιστημίου 39.

2 Ἰουνίου 1885

Τόμος Ιθ'

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ Τῇ ΔΥΣΕΙ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Α'

Ἄν ἡ μικρὰ αὐτῆ γωνία τοῦ ἀπεράντου Μακεδονικοῦ, Ῥωμαϊκοῦ καὶ Ὁσμανικοῦ κράτους, ἡ καλουμένη Ἑλλάς, ἐπὶ δύο ὄλας χιλιετηρίδας λησμονημένη καὶ σχεδὸν διαγεγραμμένη ἀπὸ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, κατάρθρωσε νὰ περισωθῇ ἐκ τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ ἐν ᾧ ἐπνίγησαν τοσαῦτα ἱστορικὰ ἔθνη, ἂν τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶν ἔθνος κατέλαβε μίαν τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἂν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δὲν κατήσχυναν τοὺς προγόνους, ἂν ὁ τέως ἐπικρατῶν ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ Χριστιανικὸς μισελληνισμὸς μετετρέπη εἰς πολιτικὸν φιλελληνισμόν, ὅλα ταῦτα ὀφείλομεν εἰς τὸν ἄρματωλόν.

Ἄρματωλὸν δὲ ἐνοῶ οὐχὶ μόνον τὸν φουστανελλᾶν τῆς Ῥούμελης καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ τὸν βρακᾶν Νησιώτην.

Χαρακτηριστικὴ ἰδιότης τοῦ Ἕλληνοσ ἀρματωλοῦ εἶνε αὐτὸς ὁ ἀνέκαθεν διακρίνας τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν χαρακτῆρ τοῦ ἀμφιβίου πολεμιστοῦ. Ὁ Κρῆς καὶ ὁ Μανειάτης εἶνε ὁ αὐτὸς κατὰ ξηρὰν τε καὶ θάλασσαν. Πρὶν οἱ Ὑδραϊοσπεταῖοι ἀναδειχθῶσιν ἐν τῇ θαλάσῃ, διέπρεψαν ἐν τοῖς Ἀργολικοῖς πεδίοις ὡς ἄριστοι ἵππεις. Ὁ Νικοτσάρας, ὁ Βλαχάδας, καὶ οἱ Λαζαῖοι διωχθέντες ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον καταλαμβάνουσι τὴν νῆσον Σκιάθον, καὶ ἀπὸ τολμηρῶν κλεπτῶν μεταμορφοῦνται εἰς τολμηροτέρους πειρατὰς. Τὰ δημοτικὰ ἄσματα ψάλλουσι τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ ναυμαχίαν τοῦ Ἀκαρινῶος Σταθαῖ, ὅστις ἀπὸ τὰ βουνὰ τοῦ κάποτε εἶδε τὸ χρῶμα τῆς θαλάσσης· ὁ Βοιωτὸς Λάμπρος Κατσόνης εἶνε ὁ πρῶτος ναύαρχος τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ὁ δ' Εὐβοεὺς γεωργὸς Βῶκος μετοικήσας εἰς Ὑδραν ἀναδεικνύεται ὁ ναύαρχος Μιαούλης. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν ἐνετικῶν χρόνων Πέλο-

ποννήσιοι, Κεφαλλῆνες καὶ Ἠπειρώται φημίζονται ὡς ἄριστοι πεζομάχοι καὶ ναυμάχοι. Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γαλλίας οἱ Ἕλληνες θαλασσινοὶ μάχονται ἐν τῇ ξηρᾷ φέροντες τὸ ὄνομα Καραβήσσιοι, (les carabins¹⁾). Περὶ τὰ τέλη τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας οἱ Κίλικες, οἱ Κρήτες καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων γίνονται κύριοι τῆς Μεσογείου καὶ πολιορκοῦσι καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην ἐν τῷ ἀπογείῳ οὖσαν τῆς δόξης. Καταστραφέντος τοῦ πειρατικοῦ στόλου ὑπὸ Πομπηίου, οἱ αὐτοὶ Κίλικες καὶ Ἰσαυροὶ μεταμορφοῦνται εἰς ἀπελάτας ἢ κλέπτας, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐξορμῶσιν ἀπὸ τὰ ἐλεύθερα βουνὰ διὰ νὰ φέρωσι τὴν φρίκην καὶ τὸν ὄλεθρον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἀσίαν.

Ὁ ἀμφίβιος οὗτος χαρακτῆρ τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· οἱ ναυτικοὶ ὄροι συναλλάσσονται πρὸς τοὺς τῆς ξηρᾶς· οὕτω, ἡ στρατιωτικὴ τσοῦρμα τῶν βυζαντινῶν σημαίνει παρ' ἡμῖν τὸ ναυτικὸν πλήρωμα, τσοῦρμα· τὸ ταξειδεῖω δηλοῖ ὁδοιπορῶ καὶ πλέω, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ πλοῦς ἐδήλου πλὴν τῆς ναυσιπλοίας καὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἢ στρατιωτικὴν caterva τῶν Λατίνων μεταβάλλεται εἰς τὸ ναυτικὸν κάτεργον ἐν τοῖς Ἀκριτικοῖς ποιήμασι τὸ κάτεργον δηλοῖ πλὴν τοῦ πλοίου καὶ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς. Αὐτὸ τὸ ὄνομα armatus, armatura, ἐξ οὗ παράγεται ὁ ἄρματωλός, σημαίνει παρὰ τοῖς παλαιοῖς βυζαντινοῖς οὐ μόνον τὸν ἐν ξηρᾷ πολεμιστὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν θαλάσῃ, καὶ αὐτὰ τὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ὁ λεβέντης (levis = εὐζωνος) δηλοῖ τὸν στρατιῶτην καὶ τὸν ναύτην.

Ὁ κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἀμφίβιος Ἕλληνας εἶνε ὁ λεγόμενος Μαρδαίτης. Ὄταν οἱ πρῶτοι τοῦ Μωάμεθ διάδοχοι κατέκλυσαν τὴν ἑλληνικὴν Ἀσίαν, μία μυριάς Μαρδαῖτῶν ἐπήδησεν εἰς τὸν Ταῦρον, καὶ καταλαβοῦσα τὰς δυσχωρίας τοῦ Ἄμου καὶ τοῦ Λιβάνου ἤγειρε κατὰ τοῦ ἰσλαμικοῦ χειμάρρου χάλκεον τεῖχος, ὡς γράφουσι οἱ εἰς τοιαύτας ποιητικὰς ἐκφράσεις ἀσυνείθιστοι τοῦ

¹⁾ Ἡ παρὰ Λιττρε ἐτυμολογία τῆς λέξεως carabin ἐκ τοῦ Καλαθρός εἶνε γλωσσικῶς ἀδύνατος, καὶ ἱστορικῶς ἀνυπόστατος. Ἐπίσης σφάλει ὁ σοφὸς λέξικογράφος ἐτυμολογῶν τὸν Estradiot ἐκ τῆς ἰταλικῆς Stradiotta, ἐνῶ ἀμφότεραι αἱ λέξεις παράγονται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, Στρατιώτης.

Βυζαντίου χρονογράφοι. Ἄλλ' ἐνῶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Μαρδαίται κατὰ ξηρὴν, ἡ Μικτὴ ἱστορία καὶ ὁ Πορφυρογέννητος λέγουσιν ὅτι ἦσαν καὶ ναυτικοί. Οἱ Μαρδαίται οὗτοι ἦσαν Ἕλληνες, ἑλληνικώτεροι μάλιστα ἄλλων ὑπηκόων τοῦ Βυζαντίου, ὡς ῥητῶς γράφουσιν οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς, Βυζαντινοὶ καὶ Λατῖνοι, Σύροι καὶ Ἀρμένιοι· καὶ ἀπορῶ πῶς στηριζόμενοι τινες τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ἐφκντάστησαν αὐτοὺς ἀπογόνους τῶν Μάρδων τῆς Ὑρκανίας, τῶν Δρούσων, τῶν Μαρωνιτῶν, τῶν Κούρδων καὶ ἄλλων βαρβάρων, ἐλθόντων εἰς τὴν δυστυχημένην Ἑλλάδα ὅπως ῥοφήσωσι καὶ τὴν τελευταίαν ῥανίδα πλαιιοῦ αἵματος, τὴν ὅποιαν μᾶς ἠλέησαν οἱ τρομεροὶ πλὴν ἀνύπαρτοι Σλάβοι¹⁾.

Συγχρόνως τοῖς Μαρδαίταις ἡ μεσαιωνικὴ Ἑλλάς ἀνέδειξε καὶ ἕτερον σύστημα πολεμιστῶν, τοὺς λεγομένους Στρατιώτας, ἢ Στραθιώτας, ὡς οἱ Κρήτες τοὺς ἀποκαλοῦσιν ἔτι. Ὁ Στρατιώτης οὗτος οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἔτι καὶ νῦν ἐπικρατοῦσαν ἑλληνικὴν σημασίαν τῆς λέξεως *στρατιώτης*, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον παλαιότερον τῆς αὐτῆς λέξεως σημασίαν, πιθανῶς Πελασγικὴν, τὴν ὅποιαν συχνὰ ἀναφέρει ὁ Στράβων ὁσάκις λαλεῖ περὶ Πελασγῶν καὶ Θρακῶν, τὴν τοῦ πλάνητος, ἢ ὡς νῦν λέγει· ὁ λαὸς *στρατοκόπου*, ἢ *στρατολάτου*²⁾. Διὸ καλῶς ὁ Tasso ψάλλων τὴν ἐν Τάρφ ἀνδραγαθίαν τῶν Ἑλλήνων Στρατιωτῶν ἀποκαλεῖ αὐτοὺς *Greci erranti*, ὁ δὲ κόμης Bussy—Raboutin, ὅστις ἐπὶ πολὺ ἐδιοίκησε τοὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γαλλικῆς Στρατιώτας (*Estradiots*), μεταφράζει αὐτοὺς *batteurs d'estrade*. Περὶ τοῦτου καὶ ἄλλοτε ἔγραψα· ἀγνοῶ δὲ πῶς στηριζόμενος ὁ κ. Τιμ. Βούλγαρις ἰσχυρίσθη τὸ ἐνκντιον, ἀποῦ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπ' αὐτοῦ παρατιθέμενος στίχος, ὁ ἄλλοτε ἀδόξωτος ἐν τῇ παρελάσει τῶν ἐν Κερκύρᾳ Στρατιωτῶν εἶνε ἀπλῆ ἐπικύρωσις τῶν λεγομένων μου:

διαβάταις πού διαβαίνετε,
Στρατιώταις πού περνᾶτε.

Ἀπὸ τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου, τὸ ὁποῖον πρῶτον μνημονεύει τοὺς κατὰ τῶν Ἀθάρων πολέμους τῶν ἡμετέρων Στρατιωτῶν, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τὸ ὄνομα Στρατιώτης δηλοῖ τὸν

κατ' ἐξοχὴν ἱπέα. Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οὐ μόνον ὁ Στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀχώριστος αὐτοῦ δορυφόρος, παλληκᾶρι, φέρουσι τὰ λατινικὰ ὀνόματα ἄρματος (ἄρματωλός) καὶ πούερ (παιδί). Ἐν τῇ τακτικῇ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου ὁ ἄρματος μνημονεύεται ὡς ὑπασπιστῆς τοῦ ὀπτιμάτου, ἦτοι ἐκλεκτοῦ στρατιώτου. Ὁ διάδοχος ὁμως τοῦ Μαυρικίου Φωκᾶς φέρει τὸν τίτλον Στρατιώτης³⁾. Ἐκτοτε ἡ λέξις παραμένει ἐν τῇ ἱστορίᾳ μέχρι τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἐξαφανισθέντος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ τοῦ *Stadiota*, *Estradiot*, ἀναφαίνεται ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὸ παλαιὸν ὄνομα τοῦ ἄρματος, ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον ἄρματωλοῦ λεγομένου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι οἱ τελευταῖοι ἄρματωλοὶ, οὓς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐγνώρισαν, ἦσαν πεζοὶ· πάντες ὁμως οἱ παλαιότεροι, ἱπέεις· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Κολοκοτρῶναι ὡς τοιοῦτοι ἔτι ψάλλονται.

καθάλλα πᾶν 'ς τὴν ἐκκλησίᾳ, καθάλλα προσκυνᾶνε,
καθάλλα παίρν' ἀντίθωρο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χερί.

B'

Ἐν ἔτει 626 οἱ Ἀβαροὶ καὶ οἱ Πέρσαι στενωῶς ἐπολιόρησαν τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Παναγίας ἐγκαταλειφθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ χρονογράφοι γράφουσιν ὅτι ἡ ἀπληπισμένη χώρα ἐσώθη διὰ μόνης τῆς χάριτος τῆς Θεοτόκου, καὶ μέχρι σήμερον δὲ ἡ ἐκκλησία ψάλλει τὸν ἐπὶ τῇ θαυμασίᾳ σωτηρίᾳ γνωστὸν ἀκάθιστον ὕμνον.

Εἰς ὁμως σύγχρονος, χριστιανικώτατος χρονογράφος, ὁ συντάκτης τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πλὴν τῆς θείας προστασίας ἡ Πόλις ὀφείλει τὴν σωτηρίαν τῆς καὶ εἰς ἀρετὰς χιλιάδας γενναίων Ἑλλήνων μαχητῶν. Τοὺς ὑπερασπιστὰς τούτους τῆς Πόλεως ἀποκαλεῖ ὁ προρρηθὴς χρονογράφος «ἐπίππους γενναιοτάτους Στρατιώτας» μετὰ τῶν *παλληκᾶριων* των. Ἐπειδὴ δὲ σημειοῦται καὶ ὁ στοργγγύλος ἀριθμὸς τῶν γενναιοτάτων τούτων ἱπέων Στρατιωτῶν εἰς 12,000, ἕκαστος δὲ στρατιώτης εἶχεν ἓνα τοῦλάχιστον δορυφόρον, ἢ παλληκᾶρι, πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὲρ τῆς Πόλεως προκινδυνευσάντων εἰς 24,000.

Οἱ Στρατιῶται οὗτοι ἦσαν ἐκ τῶν λεγομένων καθάλλαρικῶν θεμάτων τῆς Θράκης, Μακεδονίας, καὶ Ἑλλάδος, ἢ μάλλον τῆς Μακεδονίας, διότι ὑπὸ τὸ τελευταῖον ὄνομα οἱ Βυζαντινοὶ περιελάμβανον καὶ μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου καὶ σχεδὸν πᾶσαν τὴν Θράκην ἕνεκα τῶν διασπαρμένων Μακεδονικῶν ἀποικιῶν. Αὐτὸ τὸ ἐπίθετον *γενναιοτάτοι*, δι' οὗ τὸ Πασχάλιον χαρακτηρίζει τοὺς Στρατιώτας, διαρκῶς ἀπαντᾷ ὡς ἀχώριστος τίτλος τῶν Ἑλλήνων ἱπέων. Ὁ χρο-

¹⁾ Καὶ ἂν πᾶσαι αἱ περὶ ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν Μαρδαίτων σύγχρονοι μκρυρίζαι ἔλειπον, αὐτῇ ἡ ἡμολογουμένη ἐν θαλάσῃ εὐδοκίμησις των ἀποδεικνύει ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν οἱ Ἕλληνες οὗτοι ναυβάται πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ ἄλλους Ἀσιανούς, τοὺς ἀνέκωθεν τὴν θάλασσαν ἀποστραφέντας· οὕτε αὐτοὶ οἱ Πέρσαι ναυβᾶται, λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Περὶ Μαρδαίτων θλέπε τὸν πρόλογον τοῦ Δ' τόμου τῶν Μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

²⁾ «Τοὺς δὲ Πελασγούς... τὸ ἀνέκωθεν Ἀρχάδας ὄντας ἐλεσθαι στρατιωτικὸν βίον... διὰ τὸ πλανήτας εἶνε... αἴτιον δὲ τὸ τοὺς ἐπὶ ἡλυδας βαρβάρους καὶ στρατιώτας ὄντας, μὴ βεβαίως κατέχειν τὴν κρατηθεῖσαν, ἀλλὰ πλανήτας εἶναι». Στράβων 221,564. Τὴν αὐτὴν ἔνοιαν ἔχει παρὰ Νόνων (Π' 287) ὁ «Ἀρχὰς ἀλήτης».

³⁾ Σημειοῦσθω ὅτι ὁ Φωκᾶς δὲν εἶνε ἀπλοῦς στρατιώτης, ἀλλ' ἐκκντάρχος (κένταρχος).

νογράφος Λεόντιος ὁ Μαχαιρᾶς διηγούμενος τὸν πρὸς τοὺς Γενουνησίους πόλεμον τῶν ἐν Κύπρῳ Στρατιωτῶν ἀποκαλεῖ τούτους «ἀνδριωμένους Στρατιώτας». Εἰς τὰ Κυπριακὰ ἄσματα ἄδονται ἔτι οἱ Στρατιῶται ἱππεῖς:

ἢ Κύπρο ἐν' ἐξακουσῇ πῶ βγάλλει παλληκάρια,
βγάλλει στρατιώταις μ' ἄππαρον, στρατιώταις μὲ κοντάρια.

Εἰς τὰ περὶ Στρατιωτῶν ἀπειράριθμα ἔγγραφα τῆς ἐνετικῆς καγγελλαρίας τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων τούτων ἱππέων συνοδεύεται ἀείποτε διὰ τοῦ τίτλου «il strenuo domino». Ἐν τῇ ἐνετικῇ διαλέκτῳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς ἰταλικοῖς λεξικοῖς, τὸ ὄνομα Stradioto ἀπαντᾷ ἐν τῇ σημασίᾳ strenuo, bravo· οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ὁ δορυφόρος τοῦ Στρατιώτου, τὸ

χῆσας, ἀλλὰ πάντων ἀεὶ τῶν πολεμίων κρατῶν, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν Τραπεζοῦντα εἶλον καὶ ὡς ἴδιον λάχος ἐαυτῷ ἀποκληρωσάμενος. ἄμαχος ἦν». Εἰς τὰ μεσαιωνικὰ ἔγγραφα τῆς Κρήτης οἱ Στρατιῶται καλοῦνται καὶ ἄρχοντες, ἀρχοντόπουλοι· τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο φέρουσι καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, διότι βλέπομεν τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν ἰδρύνοντα τὸ τάγμα τῶν Ἀρχοντοπούλων· «συλλεξάμενον ἀπανταχόθεν τοὺς τῶν ἀποπεπτωκότων Στρατιωτῶν υἱεῖς», ὡς γράφει ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἄννα.

Εἶνε λοιπὸν ὁ Στρατιώτης τιμαριούχος, λαβὼν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος γεωργήσιμον χώραν, ἐκτάσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ χορηγούμενην εἰς τὸ κράτος στρατιωτικὴν συνδρομὴν ἢ

Ἑλληρ στρατιώτης.

παλληκάρι, ἐκ τῆς σημασίας τοῦ νέου μετέπε-
σεν ἐν τῇ τοῦ κατ' ἐξοχὴν γενναίου ἀνδρός. Εἰς
τὰ Κρητικὰ ἄσματα ὁ ἀντριωμένος σημαίνει τὸν
πλούσιον τιμαριούχον, ὁ δὲ Στρατιώτης τὸν ἀν-
δρεῖον παῖδα· «γεννᾶ δύο παιδιὰ Στρατιώ-
ταις». Τοιαύτην σημασίαν εἶχε καὶ παρὰ Βυζαν-
τινοῖς ὁ Στρατιώτης. Ὁ Βαλσαμὸν ἐπεξηγῶν
συνοδικὸν κανόνα γράφει «θηριομαχοῦσι δὲ καὶ
βασιλεῖς Στρατιῶται εἰς ἀνδρείας ἐπίδειξιν». Ἰδοὺ πῶς
χαρακτηρίζει Ἄννα ἡ Κομνηνὴ Θεό-
δωρον Γαβρᾶν, τὸν ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα τῆς
Τραπεζοῦντος· «Στρατιώτης περιφανῆς γενόμενος
ἐπὶ τε φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ ὑπερέχων ἀπάντων,
μικροῦ καὶ μηδέποτε ἔργου ἀψάμενος καὶ ἀστο-

ἐλαχίστην ἀξία τῆς Στρατιωτικῆς γῆς ὀρίζεται
ὑπὸ τῶν Βασιλικῶν εἰς τέσσαρας λίτρας χρυσοῦ·
ἢ μείζων εἶνε ἄγνωστος· συνεχῶς ὅμως μνημο-
νεύονται Στρατιῶται κατέχοντες δλόκληρον ἐπαρ-
χίαν. Τὰ Κρητικὰ ἄσματα λέγουσιν ὅτι μόνος ὁ
οἶκος τοῦ ἀντριωμένου πλουτεῖ ὅλων τῶν ἀγαθῶν:

Τὸν ἀντριωμένο μὴ τὸν κλαῖς, ὅταν κ' ἂν ἀστοχήσῃ,
μ' ἂν ἀστοχήσῃ μὴ καὶ δύο, πάλ' ἀντριωμένος εἶνε·
πάντα ἂν ἢ πόρτα του ἀνοιχτή, κ' ἢ τάβλα του στρωμένη,
κκὶ τ' ἄργυρό του τὸ σακμὶ ὄμορφα στολισμένο·
χαρακοποῦν οἱ φίλοι του, κάθονται τρῶν καὶ πίνουν.

Διὰ τὴν τιμὴν ταύτην, ἢ τὸ τιμάριον¹⁾ ὁ

1) Τὰ Βασιλικά ἀποκαλοῦσι τὸ στρατιωτικὸν τιμάριον
Στρατεῖαν «στρατείας, ἥτοι τῆς ἱππικῆς» ἢ λέξις τιμάριον

Στρατιώτης ὄφειλε νὰ συνεστρατεύη τῷ βασιλεῖ, ἢ κατ' ἐξαιρετικὴν παραχώρησιν νὰ χορηγηθῇ ἀνθ' αὐτοῦ ἀνάλογον ἀριθμὸν ἰππέων καὶ ἵππων. Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ἐν τῇ Τακτικῇ του συνιστᾷ τὴν προσωπικὴν ἐκστρατείαν τῶν πλουσιωτέρων Στρατιωτῶν.

Ἀγνοοῦμεν ὅπως ὁ ὑπὸ τῶν Στρατιωτῶν χορηγούμενος ἀριθμὸς εἰς τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν λαμβάνοντες ὅμως ὑπ' ὄψει ὅτι ἐν ἔτει 859 συνεξεστράτευσαν τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ Γ' κατὰ τῶν Ἀράβων 40,000 Θρακο-Μακεδόνες, εὐκόλως συμπεραίνομεν ὅτι οἱ Στρατιῶται ἀπέτελουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ ὅτι ἐκ τῆς πρὸς τὰς ἐκστρατείας προθυμίας ἢ ὀλιγωρίας τούτων ἐξήρτητο ἡ δόξα ἢ ἡ ἀδοξία τῶν Βυζαντινῶν ὄπλων. Τὰ λεγόμενα ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ὄφειλον τὴν στρατιωτικὴν θριάμβους των εἰς μόνους τοὺς μισθοφόρους βαρβάρους, ἢ τοὺς λεγομένους φοιδεράτους, ἐλέγχονται ἐπιχειρήματα ἀνθρώπων ἐπιπολαίως μελετησάντων τὴν ἱστορίαν ἢ ἐκ συστήματος διαστρεφόντων τὴν ἀλήθειαν. Ἀληθεύει μέχρι τινὸς ὅτι ἐπὶ τῆς μεγάλης τῶν Γότθων εἰσβολῆς οἱ αὐτοκράτορες ἐκ πολιτικῆς ἀνάγκης συνδυασμένης πρὸς θρησκευτικὸν ζῆλον ἐμισθοδότησαν τοὺς ἐπικινδύνους τοὺτους Ἀρειανούς, οὐδαμοῦ ὅμως μνημονεύονται τοιοῦτοι φοιδερᾶτοι ὀριστικῶς ἐγκατεστημένοι καὶ διαρκῶς νεμόμενοι στρατιωτικὰ προνόμια. Μικρὰ ἀπόμοιρα τῶν Γότθων τούτων ἐναπομείνασα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον σῶμα τῶν Γραικογότθων. Καίτοι δ' ἐντελῶς ἐξελληνισμένοι, οὔτε στρατιωτικὰς γαίας κατέχουσιν, οὔτε μνημονεύονται διαπρέφαντές ποτε ἐν ἐκστρατείᾳ. Πλὴν τῶν ἀπὸ τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος ἀναφερομένων αὐτοκρατορικῶν σωματοφυλάκων Βαράγγων, οὐδεὶς ἄλλος ξένος ὑπηρετεῖ διαρκῶς ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ, οἱ δὲ σπανίως προσλαμβάνομενοι μισθωτοὶ βάρβαροι μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐκστρατείας ἀπῆρχοντο εἰς τὰ ἴδια.

Ἐνῶ, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων συνιστᾷ τὴν προσωπικὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν, παραδόξως ἐπὶ αὐτοῦ τούτου πρῶτον μνημονεύονται οἱ Πελοποννήσιοι στρατιῶται διαφυγόντες τὴν ἐκστρατείαν διὰ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως, ἣτις ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ ὑπολογίζεται εἰς χιλίους ἵππους σελλοχαλινωμένους καὶ 7200 χρυσᾶ νομίσματα. Ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, εὐρὴν τὴν παλαιὰν στρατιωτικὴν τάξιν χαλαρωμένην διὰ τοιούτων ὑπεκφυγῶν, μέμφεται τοὺς ἀρνούμενους τὴν προσωπικὴν ὑπηρεσίαν, λέγων ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο ἐλέγοντο καὶ Στρατιῶται.

ἀπαντᾷ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας ἐπιστολῇ τοῦ Σινάν πασᾶ (1431) «οἱ ἄρχοντες ὅσοι ἔχουν τιμᾶρια.» Ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Κρήτῃ τὰ κληρονομικὰ τιμᾶρια ἐλέγοντο καθ' ἑαυτὰ, κατὰ μετάφρασιν τῆς ἰππικῆς τῶν Βυζαντινῶν, τὰ δὲ προσωπικὰ, πρόνοιαι, provisioni ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν.

«Στρατιωτῶν δὲ ἐκείνων τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς τάγμασι τεταγμένων.»

Ἡ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν ἀπέχθεια τῶν Πελοποννησίων ἀνέτρεχε πιθανῶς εἰς χρόνους προγενεστέρους τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος, ἀφοῦ βλέπομεν τὸν πατέρα αὐτοῦ, Βασίλειον τὸν Α', καταφεύγοντα εἰς παράδοξον στρατηγήμα ὅπως περὶ θαναγκάστῃ τοὺς Στρατιώτας καὶ Μαρδαίτας ἵνα ἐπιβῶσιν εἰς τὸν κατὰ τῆς Σικελίας ἀπερχόμενον στόλον.

Ἡ ἐν Σικελίᾳ παρουσία τῶν Στρατιωτῶν ἀπέδειξεν ὅτι δικαίως οὗτοι ἐσεμνύοντο ἐπὶ τῷ τίτλῳ «ἀνδριωμένοι». Ἐκτοτε, λέγει ὁ Ἀμάρης, οἱ θαλασσοκρατοῦντες Ἀράβες πολιορκοῦνται κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἀπὸ δὲ διωκτῶν μεταβάλλονται εἰς θύματα. Ἐν τῇ ἀλώσει τῶν Συρακουσῶν (878) οἱ αἰχμαλωτισθέντες Πελοποννήσιοι ἀσπλάγχχνως κρουροῦνται ὑπὸ νικητῶν, τοὺς ὁποίους ὁ ἄλλως πρὸς τοὺς Ἀράβας συμπαιθῶν ἱστορικὸς ἀποκαλεῖ empii. Καὶ ὅμως μετὰ δύο ἔτη (880) ἕτεροι Πελοποννήσιοι Στρατιῶται, ὑπέικοντες εἰς τὴν βασιλικὴν κέλευσιν, ἀποβιβάζονται εἰς Σικελίαν, ἐνθα μίαν μόνην γωνίαν κατεῖχον οἱ Βυζαντινοί.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἂν ποτε οἱ Στρατιῶται ἐδειξαν ἀπέχθειαν πρὸς τὰς μακρυνὰς ἐκστρατείας, τὴν τοιαύτην μισοστρατείαν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν οὐχὶ εἰς ἔλλειψιν στρατιωτικῆς φιλοτιμίας, οὐδὲ εἰς ἄλλα ταπεινότερα αἰσθήματα, ἀλλ' εἰς καθαρὸς οἰκογενειακοὺς λόγους, τῶν ὁποίων τὸν μυστηριώδη πέπλον ἀποκαλύπτουσιν αὐτὰ τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα.

Γ'

Καὶ ἄλλοτε εἶπον ὅτι τὰ ἀρχαιότερα καὶ ὠραιότερα τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἄσμάτων ἀποτελοῦσι τὸν λεγόμενον Στρατιωτικὸν κύκλον· τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἐφεύρον ἐγὼ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λαός· οἱ Κρήτες ἀποκαλοῦσιν ἐτι «Τραγοῦδια τῆς Στρατάς» ὠρισμένον εἶδος τοιούτων ἄσμάτων, καὶ εἰς ἄλλα δὲ μέρη ἀκούεται τὸ ὄνομα. Τὰ ἄσματα ταῦτα, ὡς καὶ τὰ συγγενῆ αὐτοῖς τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου, ἐξυμνοῦσι τοὺς κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἀγῶνας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἣτις οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὸν ἐν Ἀσίᾳ προαιώνιον αὐτῆς ἐχθρόν, ἀφοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ζωηρότατα εἰκονίζεται τὸ πρὸς τὸν Ἑλληνα ἄσβεστον μῖσος τοῦ Καραμανίτου, ὁ δὲ Καραμανίτης οὗτος δὲν εἶνε ὁ σημερινὸς τῆς Καραμανίας Τούρκος, ἀλλ' ἡ προσωποποίησης τοῦ βαρβάρου Ἀσιανοῦ:

Δὲν ἐπροσκύνα οὐδ' οὐρανόν, οὐδ' ἄστρα, οὐδὲ σελήνην, τὸν κόσμον ἐφοβήριζε μὲ τὴν θωριὰν ἐκείνην, εἰς τὸ σπαθί του ἴπιστευεν, ἐκεῖνο ἐπροσκύνα, πάντα πολέμου κ' ἔχθριται, πάντα μαλιαῖς ἐκίνα, ἦτονε κακοσύβαστος καὶ δύσκολος περίσσα, εἰς τὴν μαλιαῖ ἐχαίρετο καὶ τὴν ἀγάπην ἴμισα

Ἀναφέρω τὸν Ἑρωτόκριτον παρὰ τὰ δημοτικὰ ἄσματα, διότι ἀμφοτέρω τὰ ἀδελφὰ ταῦτα μνημεῖα ἀποτελοῦσι τὸ μόνον διαυγές κάτοπτρον, ἐν ᾧ ἐξεικονίζεται ἀνόθευτος, καὶ ἄνευ ἴχνους σχολαστικοῦ ψιμμυθίου οὐ μόνον ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁταν καὶ παρ' ἡμῖν ἀναπτυχθῇ ἱστορικὴ συνείδησις, καὶ ἀναζητηθῶσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, καὶ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, τὰ τραγούδια καὶ ὁ Ἑρωτόκριτος θὰ ἐκτιμηθῶσιν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα, διότι ὅπως δῆποτε ταῦτα καὶ μόνον ἀποτελοῦσι τὸν ἐσκωριασμένον, ἀλλ' ἀληθῆ κρῖνον τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, τὸν συνδέοντα ἡμᾶς πρὸς τὴν χρυσοῦν ἀλυσὶν τῶν προγόνων.

Κακῶς νομίζεται ὅτι ὁ Ἑρωτόκριτος ἐξῆλθεν ἐκ τῆς κεφαλῆς Βιτζέντζου τοῦ Κορνάρου. Ὁ Ἑρωτόκριτος οὗτος ἔζη ἐν Σιτεῖα μετερχόμενος τὸν μνήμονα, ἐκ δὲ τοῦ διασωθέντος πολυτόμου συμβολαιογραφικοῦ του ἀρχείου πειθόμεθα ὅτι μόλις ἐφέλλιξε τὸ τότε ἐν Κρήτῃ ὀμιλούμενον ἰδίωμα, ἀγνοῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας, ἀφοῦ γράφει τὰ ἑλληνικὰ διὰ λατινικῶν γραμμῶν. Ἡ κρητικὴ διάλεκτος εἶχε τοσοῦτον ἐπιρρασιθῆ ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς, ὥστε οὐ μόνον τὰ τότε συντεταγμένα ἐπίσημα ἔγγραφα βρῖθουσι ξενισμῶν πρωτακούστων, ἀλλὰ καὶ ἡ νῦν ἐτι λαλομένη τηρεῖ μέγαν ρύπον ξενικῆς ἐπιδράσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πῶς εἶνε δυνατὴ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι εἰς πτωχὸς ἀλλόγλωσσος τῆς Σιτεῖας συμβολαιογράφος κατῴρθε νὰ συνθέσῃ τόσον μακρὸν ἔπος, καὶ τὸ παραδοξότερον νὰ γινώσκῃ τόσον καλῶς τὴν μεσαιωνικὴν γεωγραφίαν, τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ Βλάχους, τὴν Μακεδονίαν, τὸ Βυζάντιον, καὶ ἄλλα ὀνόματα λησμονημένα καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν συγχρόνων τοῦ Βιτζέντζου λογίων; Περὶ τοῦ ποιήματος θὰ γράψω ἐν ἐκτάσει ὅταν ἐκδώσω τὸ ἀληθές κείμενον ἐκ τοῦ ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ κώδικος, ἐπειδὴ ὁμοίως νῦν ὀμιλῶ περὶ Στρατιωτῶν, ὁ δὲ Ἑρωτόκριτος εἶνε καθαρὸν Στρατιωτικὸν ποίημα, ἀναφέρω ὅτι ὁ ἀρχικὸς τοῦ ἔπους πυρὴν πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἐκτὸς τῆς Κρήτης, ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅθεν μετηνάστευσεν εἰς Κρήτην διὰ τῶν ἐνταῦθα ἰδρυθεῖσιν μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀραβοκρατείας Στρατιωτικῶν ἀποικιῶν· ἐν τῇ νήσῳ δ' ἐγκλιματισθὲν ἀνεπτύχθη ἐν τῷ σημερινῷ αὐτοῦ τύπῳ διὰ τῆς παρενθέσεως τοῦ μεγάλου ἐπεισοδίου τῆς πρὸς τὸν Καραμανίτην μονομαχίας τοῦ Κρητὸς ἀρχοντοπούλου, ὁ δὲ Κορνάρος ἀντιγράψας ἢ καὶ ἐλαφρῶς διασκευάσας τὸ πρωτότυπον προσέθηκε τὴν ἐν τέλει περὶ αὐτοῦ δῆλωσιν.

Ἀσχέτως τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Καραμανίτου, ὁ ἐν τῷ Ἑρωτοκρίτῳ εἰκονιζόμενος Στρατιωτικὸς βίος περιστρέφεται περὶ τὸν ἔρωτα καὶ τὴν μονομαχίαν, δύο ἐπεισόδια ἀλληλένδετα καὶ κοινό-

τατα ἐν τῇ ἱπποτικῇ ποιήσει τῆς Δύσεως. Ἡ ταυτότης τοῦ ἑλληνικοῦ θέματος πρὸς τὰ πλεῖστα τῶν ἱπποτικῶν ποιημάτων ἐκέντησε πολλῶν τὴν περιέργειαν εἰς ἀναζήτησιν τῆς φραγκικῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἐλήφθη ὁ Ἑρωτόκριτος· καὶ αὐταῖς ὁμοίως αἱ ἀπόπειραι τῶν πολυμαθεστέρων καὶ ἐνθουσιωδωστέρων κριτῶν καὶ ἐκτιμητῶν τῆς ἱπποτικῆς ποιήσεως εἰς προσχεδιασμένον ἐκμηδενισμόν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους ἐναυάγησαν· ἐξ ἐναντίας δὲ ἀποτινος ἐνεκαινίσθησαν νέαι ἔρευναι τείνουσαι εἰς ἀρνησιν τῆς πρωτοτυπίας οὐ μόνον τῆς ἱπποτικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱπποτικοῦ θεσμοῦ, ἀφοῦ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς περὶ Διγενεοῦς Ἀκρίτου ἐποποιίας ἐβεβαιώθη ὅτι καὶ οἱ βυζαντινοὶ τιμαριῶχοι ἔζων σχεδὸν ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ ἐν τῇ Δύσει ὁμότιμοι, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους, πλὴν τοῦ ὀνόματος ¹⁾, ἀμφοτέροι κατὰ πᾶσαν θεβαιότητα παραλαβόντες τὸν θεσμόν ἐκ μιᾶς ἀρχαίας καὶ μυστηριώδους πηγῆς ²⁾. Τοῦτο ὑποπευθῆσαν καὶ οἱ παλαιοὶ ἐρμηνευταὶ τῆς ἐν τῇ Δύσει ἄλλοτε ἰσχυροῦσης τιμαριωτικῆς νομοθεσίας, ἐπισυνάψαντες ἐν τέλει τοῦ κώδικος καὶ τὰς περὶ Στρατιωτικῶν κτημάτων Νεαρὰς τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατορῶν· μόνῃ δ' ἐπισταμένη μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος δύναται νὰ διαλευκάνῃ ἐν τῶν σκοτεινότερων καὶ σπουδαιότερων ζητημάτων τῆς ἱστορίας.

Ἐἵπομεν ὅτι ὁ πρὸς τὸν Σπιθολέοντα διαπληκτισμὸς τοῦ Χαριδήμου ἀποτελεῖ χωριστὸν ἐπεισόδιον, προσωποποιῶν τὴν πρὸς τὴν Ἀσίαν προαιώνιον πάλιν τοῦ ἑλληνισμοῦ· τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἶνε τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως, ἢ μᾶλλον συγχωανεύσεως τοῦ Ἑρωτοκρίτου πρὸς τὰ Στρατιωτικὰ ποιήματα, τῶν ὁποίων κύριον θέμα εἶνε οἱ πρὸς τοὺς Σαρακηνούς πόλεμοι τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν. Ἀλλ' ἂν ὁ Ἑρωτόκριτος ἐξεικονίζῃ τὴν ἡρωικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Στρατιωτικοῦ βίου, τὰ δημοτικὰ ἄσματα παριστῶσιν ἐν ὅλῃ τῇ γυμνοτητῇ αὐτὰς τὰς οἰκιακὰς πληγὰς τῶν Στρατιωτῶν. Ὅθεν διὰ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τούτων δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν ἄλλως μυστηριώδη λόγον τῆς πρὸς τὰς ἐκστρατείας ἀπεχθείας τῶν κατ' ἐξοχὴν τέκνων τούτων τῶν μαχῶν, καὶ τῆς διὰ χρημάτων ἀναπληρώσεως τῶν προσώπων.

Λαμβάνων ὁ Στρατιώτης τὴν βασιλικὴν κέλευσιν ἐχρεώσται νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν τιμὴν του καὶ προσφέρῃ τὸ σῶμά του εἰς τὸν αὐτοκράτορα

(1) Ὁ βυζαντινὸς ἀκρίτας σημαίνει ἀκρίβως ὅτι ὁ τῶν δυτικῶν μαρκήσιος, δηλαδὴ φύλαξ τῶν ἄκρων, γαλλιστὶ marches.

(2) Ὁ Ἀλφρέδος Ῥαμῶ γράφας σπουδαίαν μελέτην περὶ τῶν βυζαντινῶν τιμαριῶν (fiefs) λέγει· ἐν ᾧ ὁ τιμαριωτισμὸς ὠργνίζετο ἐν ταῖς βυρβάραις χώραις τῆς Δύσεως ὑπὸ τὸ κράτος ἀγρίφων συνηθειῶν, θεσμοῦ ὅπως ἀνάλογος κανονικῶς ἐλειτούργει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ τὸ κύρος αὐτοκρατορικῶν διατάξεων... Ἡ μεταξὺ τῶν δύο θεσμῶν ἀναλογία ἦν τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ κατακτηταὶ τῆς Πελοποννήσου φράγκοι ἐξεπλάγησαν, εὐρόντες ὄργανισμὸν ὁμοίον πρὸς τὸν ἀφῆκαν ἐν τῇ Δύσει.

πρὸς ὃν ὠρίσθη τυφλὴν ὑπακοὴν χάριν τῶν προνομίων, τὰ ὅποια τὸν ἀνεδείκνυον ἄρχοντα τῶν ὁμοειδῶν του ¹⁾: ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ὁ νεόνυμφος, ὁ τρυφερός πατὴρ ὤφειλε νὰ θυσιάσῃ καὶ συζυγικὸν ἔρωτα καὶ πατρικὴν στοργὴν, καὶ κωφὸς εἰς τὰ δάκρυα καὶ τοὺς θρήνους νὰ ξενιτευθῆ, δηλαδὴ ἀπὸ ἄρχοντος νὰ μεταβληθῆ εἰς ἀκατονόμαστον νοῦμερον τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου, περιπλανώμενον εἰς ξένας καὶ ἀγνώστους χώρας.

Εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ὁ συζυγικὸς δεσμός ἦν τοσοῦτον στενός, ὥστε τὸ λεγόμενον ἰνδρόγγυον ἀποτελοῦσι δύο ὄντα συνεζευγμένα εἰς μίαν ἀδιαχώριστον ζυγὴν, τὸ λεγόμενον ταῖρι: ἡ ἀπώλεια τοῦ ἐνός ὄντος καθίστα τὴν ζυγὴν ἀταιρραστον, διότι ἔχανε τὸ ἐν αὐτῆς ταῖρι, ὡς λέγει ἐτι ὁ λαός: ὅταν τὸ ἐν ταῖρι ἀπουσίαζεν, ἡ ζυγὴ διηρεῖτο εἰς δύο ἡμίση, διὸ καὶ ἡ συζυγικὴ ἀπουσία λέγεται ἀκόμη μισευμός, καὶ τὸ ἀπουσιάζω μισεύω. Εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα ἡ ἀποδημία χαρακτηρίζεται ὡς τὸ πικρότερον δηλητήριο τῆς συζυγικῆς εὐτυχίας:

Ἄ μισευμός εἶνε κακός, τὸ ἔχε γεία φαρμάκι.

Τὰ ταξίδια τῶν τότε ἀνθρώπων δὲν ἦσαν ὡς σήμερον ἀπόλαυσις καὶ τέρψις, ἀλλ' ἀληθὴς κατάρρα, ἐκθέτουσα τὸν ταξιδεύοντα εἰς μυρίας στερήσεις, κινδύνους καὶ πικρίας: καὶ θά ἦτο εὐτυχὴς ἂν, μετὰ τὸ πέρας τῆς Ὀδυσσεύς του, ὁ Στρατιώτης ἐπιστρέφων ἐπανεύρισκε τὴν πιστὴν αὐτοῦ Πηνελόπην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως οἱ περιπλάνητοι ἐκείνοι ἀνθρώποι ἀπηντων ἐν τῷ οἴκῳ Αἰγίσθους καὶ Κλυταίμνηστρας. Τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὑμνοῦσι τὰς φοβεράς συνεπίαις τῆς συζυγικῆς ἀπιστίας, διότι ἀπὸ τῶν Τρωϊκῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἡ ἐκδίκησις τῆς τιμῆς εἶνε τὸ μόνον αἴσθημα τὸ ἀποθηριῶν τὴν φύσει λεπτὴν τοῦ Ἑλληνος καρδίαν. Ἰδοὺ πῶς τὰ τραγοῦδια ψάλλουσι δύο δράματα τοῦ Στρατιωτικοῦ βίου.

Ἄ Κωνσταντίνος ὁ μικρός, ὁ μικροπατριμένος τὸν Μάϊ φυτεῖν ἐρύττει, τὸν Μάϊ γυναῖκα ἤπρε, τὸν Μάϊ τὴν ἡμέραν νὰ πάγῃ ἔς τὸ σφερί ²⁾, τὸν παρστέκ' ἡ κόρη του καὶ στεφανωτικιά του. — Μισεύεις, Κωνσταντῆ μου, κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφίνεις; — Πρῶτα σ' ἀνάτω ἔς τὸ θεό, καὶ δεύτερα ἔς τ' ἄγιους, καὶ τρίτα ἔς τὴν μονοῦλά μου, ἔς τὰ δύο γλυκὰ μ' ἀδέρφια. Μήτ' ἕνα μίλι λείπ' ὁ νεός, μήτ' ἕνα, μήτε δύο, ἔς τὸ σκάνιο τὴν ἐβάλλανε, καὶ τὴν τριχοκουρέψαν, τῆς κόφην τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὴν ὡμορφ πλεξίδα, τῆς δίνων γιοδοπρόδατα κ' ἐκείνα ψωριασμένα, τῆς δίνουσε κ' ἕνα σκυλί, κ' ἐκείνο λυσασμένο, τῆς δίνουσε καὶ τρία ψωμιά, κ' ἐκείνα μοχλιασμένα, κ' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν κρατεῖν καὶ τ' ἄμοιρῆς τῆς λένε: — Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνοῦ, τὸ βαρυχιονισμένο, ἐκεῖ θὰ πᾶς νὰ βραδιαστῆς, κ' ἐκεῖ νὰ κατοικήσῃς, κ' ἂν δὲν χιλιάζῃς πρόβιτα, κ' ἂν δὲν μυριαζῇς γίδα,

ἔς τὸν κάμπον νὰ μὴ καταβῆς νὰ τὰ περιθοσκήσῃς, καὶ ἔς τὸ ποτάμι μὴ ἐβῆς νὰ τὰ περιποτίσῃς. Πάιρνει τὴν στράτα ἡ ὄρρανή, παίρνει τὸ μονοπάτι, κ' ὡς τῶθελεν ἡ μοῖρά της, τ' ὄρη τὸ βίξικό της, τ' ἄρνι τ' ἄρνι τῆς γένναγε, κ' ἡ προβιτίνα πέντε, κ' ἐχίλιασε τὰ πρόβατα, κ' ἐμύριασε τὰ γίδια. Καὶ σὺν ἐχίλιασε τ' ἄρνια, κ' ἐμύριασε τὰ γίδια, πέρασαν χρόνοι καὶ χρονιάς, καὶ μῆνες κ' ἐβδομάδες, ἔς τοὺς κάμπους ἐκατέθηκε νὰ τὰ περιθοσκήσῃ, καὶ ἔς τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ νὰ τὰ περιποτίσῃ. Νὰ σου κ' ὁ Κώστας πῶρχουνταν ἔς τὸν κάμπο καθάλλαρῃς. — Γεῖά σου, χαρὰ σου, πιστικέ. — Καλῶς τὸ παλληκάρι. — Ποιανὸ ἔν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανὸ ἔν' αὐτὰ τὰ γίδια; — Τὰ πρόβιτ' ἔνε τῆς πρόβιτῆς, τῆς ἀστραπῆς τὰ γίδια. — Ποιανὸ ἔν' κ' ὁ γαδοπιστικὸς, πῶχ' ἀθρόνισ' κλιτίσα; — Ὁ πιστικὸς ποῦ τὰ βοσκέι, τοῦ Κώστα ἡ γυναῖκα. — Καλὰ τῶπ' ἡ καρδοῦλα μου, καλὰ τῶπ' ἡ καρδιά μου. Βουτσιὰ δίνει τοῦ μαῦρου σου, ἔς τὸ σπῆτι του παγαίνει. — Γεῖά σου, χαρὰ σου, μάνη μου. — Καλῶς τὸ τὸ πσιδί μου. — Μάνη, ποῦν' ἡ γυναϊκά μου; μάνη ποῦν' ἡ καλή μου; — Παϊδί μου, κ' εἶνε πῆνε ἐδώ καὶ τόσους χρόνους. — Δεῖξέ μου τὸ μνημοῦρι της, νὰ πάω νὰ τὸ συγλάψω, νὰ βάλω κερολίθωνο γιὰ τὸ μνημοῦσόν της. — Ἐκεῖνο γυιέ μου, χόρτιασε, καὶ γνωρισμοὺς δὲν ἔχει, τὸ πλάκωσε ξεραχγαθιά, τὸ σκέπασε τσουκνίδα. — Κ' ἂν ἦν' ἀκόμα ζωντανή, τί θέλεις νὰ σοῦ κάμω; — Ἄν ἦν' ἀκόμα ζωντανή, κόψε μου τὸ κεφάλι. — Μάνη μ' ἄξια ἡ κρίσις σου, κ' ὁ Θεὸς νὰ σ' τὸ πληρώσῃ Βουτσιὰ δίνει τοῦ μαῦρου σου ἔς τὸν κάμπο καταβιτίνει, κ' ὁ μαῦρος ἐγόνάτισε κ' ἡ κόρη σπάνω εὐρέθη, πάλε βουτσιὰ τοῦ βάρεσε, ἔς τὸ σπῆτι του γυρίζει. — Μάνη, νὰ ἡ γυναϊκά μου, μάνη, νὰ ἡ καλή μου. — Κώστα μου, σὺν τὴν εὐρήκες, κόψε μου τὸ κεφάλι.

¹⁾ Μέσ' τ' Ἄγ-Γεωργίου τοὺς πλάτανους γέγονταν πανηγύρι, χορὸς ἐδῶ, χορὸς ἐκεῖ, ἄργατα καὶ τραγοῦδια, καὶ χίλια φέρονταν σφαχτὰ ἔς ὄλο τὸ πανηγύρι. — Φάτε καὶ πιέτε, μπρὲ παιδιὰ, χορῶψτε, τραγουδάτε, μὴν πάη κ' ἐβῆ ὁ Τσαμαδός, καὶ μὰς ἀνατρομάξῃ. Ἄκόμα ὁ λόγος ἔστεκε, κ' ὁ Τσαμαδὸς ἐφάνη, ποῦ βροβαλεῖ ἀπ' τὸ βουνο κατὰ τὸ πανηγύρι: πατεῖ καὶ σείεται τὸ βουνο, κρᾶζει, κ' ἄχ' ἂν οἱ λόγχοι, κ' ἐκράτας ἔς τὸν ὠμό του δέντρο ξεριζωμένο, κ' ἀπάνου ἔς τὰ κλωνάρια του θεριά ἔχε κρεμασμένα. Φθάνοντας ἔπαψ' ὁ χορὸς, χαλάσαν τὰ τραπέζια, κ' ὁ κόσμος παρμῆρισε, κ' ἔστεκε τρομασμένος. — Ποῖος ἔχ' ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια, γιὰ νᾶβῃ νὰ παλαίψωμε ἔς τὸ μαρμαρένι ἄλωνι. Ἄλλος κανεῖς δὲν βρέθηκε, κανεῖς δὲν ἀπεκρίθη, κ' μόν' τῆς χήρας τὸ παιδί, τῆς χήρας ὁ λεθένης ἐβῆκε νὰ παλαίψουε ἔς τὸ μαρμαρένι ἄλωνι. Ἐκεῖ ποῦ ἐπάτα ὁ Τσαμαδός, ἐβούλιασε τ' ἄλων: κ' ἐκεῖ ποῦ πάτα τὸ παιδί, ἐβούλιασε κ' ἐβύθασε ἐκεῖ ποῦ βάρεσε ὁ Τσαμαδός τὸ γαῖμα πᾶσι ποτάμι, κ' ἐκεῖ ποῦ χτύπαε τὸ παιδί τὰ κόκκαλα τσακίζει. — Γιὰ στάσου, μπρὲ λεθένη μου, στάσου νὰ σ' ἐρωτήσω ποῖα σκύλα μάνη σ' ἔκαμε, ὁ κύρῃ σου ποῖς ἔτον; — Ἡ μάνη μ' ἐδὴν χήρεψε δὲν μ' εἶχε γεννημένο, κ' ὡμοίασα τοῦ πατέρα μου, καὶ θὰ τὸν ἀπεράσω. Ἀπὸ τὸ χέρι τ' ἄραξαν ὁ Τσαμαδὸς καὶ τρέχει νὰ πᾶν ναῦρου τὴν μάνη του, τὸ σπῆτι της νὰ μάθῃ. Ἡ χήρα τοὺς ἀγνάντασε, κ' ἐτοίμασε τραπέζι, κ' ἐκεῖ ποῦ τῶραν κ' ἐπῆναν ἡ χήρα τοὺς κερνοῦσε, κ' ἔχουσε τοῦ παιδιοῦ κρασί, τοῦ Τσαμαδοῦ φαρμάκι.

Ἔπειτα συνέχεια.

K. ΣΑΘΑΣ

¹⁾ Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ἀποκαλεῖ τούτους «ἡμετέρους συστρατιώτας», ὁ δ' Ἐρωτόκριτος καὶ τὰ δημοτικὰ ἄσματα, ἀδθέττας, βηγάδες.

²⁾ Ἡ λέξις σφερί: ἑκστρατεία παρεσίσχηθη ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τὸ αὐτὸ ἄσμα ἐν Κρήτῃ φέρει τὴν λέξιν ποδελμος, ἐν δὲ Τραπεζοῦντι τὴν βυζαντινὴν στρατεία.

¹⁾ Ἐξ ἄλλων ποιημάτων δηλοῦται, ὅτι τὸ παρὸν ἄσμα ψάλλει τὴν ἀπιστίαν τῆς γυναίκος τοῦ Τσαμαδοῦ, ἥτις ἐγέννησεν ἐν τῇ ἀποδημίᾳ τοῦ ἀνδρὸς τὸν ἐν τῷ παρόντι ἄσματι ἀπλῶς ὀνομαζόμενον «υἱὸν τῆς χήρας», ἐν ἄλλοις δὲ «μοῦλον τοῦ Τσαμαδοῦ»: ἐνθ' ἐν τῷ παρόντι ἡ σύζυγος δηλητηριάζει τὸν ἄνδρα, ἐν τῷ πρᾶξ Ζαμπελίῳ αὐτὸς ὁ νόθος υἱὸς φονεύει τὸν πατέρα.